

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

13. / 2012.

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема: **СТРУКТУРА ЛЕКСИКОНА ЛЕКТИРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ**

Кандидаткиња: мр Гордана Бурсаћ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано комисију
9.9.2011; Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

др Љиљана Петровачки, ред. професор за ужу научну област Српски језик и лингвистика, ментор (2009). Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

др Вера Васић, ред. професор за ужу научну област Српски језик и лингвистика (2001). Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

др Вељко Брборић, доц. за ужу научну област Српски језик и лингвистика (2004). Филолошки факултет Универзитета у Београду.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:
Гордана (Ђорђе) Бурсаћ
2. Датум рођења, општина, република:
02.08.1969; Сремска Митровица, Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:
01.06.2006; Филозофски факултет у Новом Саду
ОСОБИНЕ НАУЧНОГ ДИСКУРСА МАГИСТАРСКИХ ТЕЗА
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
магистар лингвистичких наука

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
СТРУКТУРА ЛЕКСИКОНА ЛЕКТИРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Увод. 1.1. Структура дисертације. 1.2. Специфичности комуникације на наставном часу. 1.3. Језик као одраз друштвене стварности. 1.4. Језик књижевних дела као кодирани елементи. 1.5. Улога књижевних дела у настави српског језика и књижевности. 1.6. Учитель у процесу наставе лектире. 1.7. Предмет истраживања. 1.8. Задачи дисертације. 1.9. Циљ дисертације. 1.10. Методи истраживања. 1.11. Актуелност истраживања. 1.12. Корпус анализе (4-22).
2. Методички принципи за одабир школске лектире. 2.1. Литерарне способности ученика на раном школском узрасту. 2.2. Осврт на положај детета у друштву и васпитно-образовном систему. 2.3. Теорије развоја детета у васпитно-образовном систему. (23-39).
3. Методичка полазишта за изучавање лексичког нивоа ученичке лектире. 3.1. Криза читања. 3.2. Развијање читалачких навика код ученика. 3.3. Планирање лектире. 3.4. Нека искуства из светских школа. 3.5. Услови успешног учења књижевности. 3.6. Методолошке смернице фреквенцијске анализе књижевних дела лектире за прва четири разреда основне школе. (40- 62).
4. Зашто лексикон речи књижевних дела лектире од првог до четвртог разреда основне школе. 4.1. Лексика у светлу фреквенцијских односа. 4.2. Лексичке јединице и термилошка решења. 4.3. Принципи лексикографске обраде. 4.4. Врсте речника. 4.5. Фреквенцијски речник. 4.6. Значај фреквенцијских речника у изучавању језика књижевности. (63-74).
5. Књижевна дела у настави српског језика и књижевности за први разред основне школе. 5.1. Реализација лектире у првом разреду основне школе. 5.2. Избор лектире за први разред основне школе. 5.3. Интерпретације семантички необележених лексема. 5.4. Анализа књижевних дела за први разред основне школе. 5.5. Електронска обрада појавница. 5.6. Анализа високофреквентних појавнице у књижевним делима за први разред основне школе. 5.7. Појавнице које носе фреквенцијско обележје 1 (0.0186%) и фреквенцу односа од 200 до 1. 5.8. Анализа појавница које не носе фреквенцу односа. (75-117).
6. Књижевна дела у настави српског језика и књижевности за други разред основне школе. 6.1. Предвиђена дела за лектуру другог разреда основне школе. 6.2. Попис књижевних дела за други разред основне школе. 6.3. Високофреквентне појевнице у књижевним делима за други разред основне школе. 6.4. Нискофреквентне појавнице са фреквенцијском ознаком 1 (0,0186%). 6.5. Нискофреквентне појавнице са фреквенцијском ознаком 1 (0.0021%) без фреквенце односа. (118-152).

7. Књижевна дела у настави српског језика и књижевности за трећи разред основне школе. 7.1. Високофреквентне појавнице издвојене из књижевних дела за трећи разред основне школе. 7.2. Нискофреквентне појавнице у књижевним делима за трећи разред основне школе. 7.3. Појавнице без фреквенце односа у књижевним делима за трећи разред основне школе. (153-174)

8. Књижевна дела у настави српског језика и књижевности за четврти разред основне школе. 8.1. Књижевна дела за четврти разред основне школе. 8.2. Високофреквентне лексеме у књижевним делима за четврти разред основне школе. 8.3. Нискофреквентне појавнице у књижевним делима за четврти разред основне школе. 8.4. Необележене појавнице у књижевним делима за четврти разред основне школе. (175-199).

9. Анкете. 9.1. Анкета за први разред основне школе. 9.2. Анкетни листић. 9.3. Резултати анкете за први разред основне школе. 9.4. Поновљена анкета за први разред основне школе. 9.5. Резултати друге анкете за први разред основне школе. 9.6. Анализа анкете за први разред основне школе. 9.7. Речи којима је изостало значење. 9.8. Анкета за други разред основне школе. 9.9. Анкетни листић за други разред основне школе. 9.10. Резултати анкете за други разред основне школе. 9.11. Речи које нису добиле значење. 9.12. Анкета за трећи разред основне школе. 9.13. Анкетни листић за трећи разред основне школе. 9.14. Резултати анкете за трећи разред основне школе. 9.15. Речи које нису добиле значење. 9.16. Анкета за четврти разред основне школе. 9.17. Анкетни листић за четврти разред основне школе. 9.18. Резултати анкете за четврти разред основне школе. 9.19. Речи које нису добиле значење. (200-258)

10. Лексичке скупине појавница према граматичким категоријама и највишој фреквенцији. 10.1. Лексички скупови. 10.2. Терминолошке скупине. (259-266).

11. Закључак. 11.1. Фреквенцијски одбоси. 11.2. Први разред основне школе. 11.3. Други разред основне школе. 11.4. Трећи разред основне школе. 11.5. Четврти разред основне школе. 11.6. Лексикон. (267-271)

12. Литература. 12.1. Извори. 12.2. Речници. 12.3. Консултована и цитирана литература. (272-278).

13. Прилози. 13.1. Прилог 1: Први разред основне школе. 13.2. Прилог 2: Други разред основне школе. 13.3. Прилог 3: Трећи разред основне школе. 13.4. Прилог 4: Четврти разред основне школе. 14. Прилог 5: Електронски корпус појавница на CD-у. (278-368)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У првом поглављу (1.Увод) кандидаткиња је представила предмет истраживања, дефинисала свој обиман корпус језичке грађе, структуру лексикона лектуре и назначила основне задатке – утврђивање фреквенцијских односа у

различitim kategoriјama речи и utvrđivanje frekvenцијског односа појавница по разредима, да би се на основу података за укупан корпус одредила процентуална заступљеност различитих врста речи. Предвиђена је и провера у реалним школским условима анкетирањем ученика сва четири разреда. Циљ истраживања је био да се на основу frekvenцијске заступљености речи у корпусу лектире провери да ли је избор текстова у складу са говорним и психосоцијалним развојем ученика.

Друго поглавље посвећено је сагледавању колико се поштују методички принципи у одабиру школске лектире. Кандидаткиња приказује постојеће резултате у литератури, и на основу њих, и истраживања које је сама спровела, закључује да лектира није довољно примерена узрасту ученика, њиховом психосоцијалном и језичком развоју, а такође и њиховим интересовањима. Истиче да у испуњењу тог задатка учествују многи: комисије за израду наставних програма, приређивачи књига лектире, аутори уџбеника и учитељи, који би на крају требало да, познавајући своје ученике, буду они који ће им омогућити успешну рецепцију програмских дела. Професионална компетенција наставника би требало поред филолошких и методичких знања и умења да подразумева и литерарни сензибилитет који би им помогао да младе читаоце успешно уведе у свет књижевности.

У трећем поглављу сагледавају се васпитно-образовни задаци у настави језика и књижевности. Кандидаткиња разматра правилнике и стандарде који регулишу наставу језика и књижевности на раном школском узрасту. Дефинише важеће принципе у одабиру књижевних дела, затим, поредбеним путем даје слику праксе из света и земаља у оружењу. Сагледава општу појаву - кризу читања у нашем школском систему и истиче земље у којима ова појава није примећена.

Четврто поглавље, под насловом *Зашто лексикон речи књижевних дела лектире од првог до четвртог разреда основне школе*, оправдава употребу квантитативне обраде лексема у лектури раног школског узраста. Кандидаткиња показује лексема издвојене из датих књижевних дела лектире за овај школски узраст у frekvenцијском односу према електронском корпусу српског језика и њихово раслојавање. Указује на различите типове речника који постоје у нашој средини и истиче значај frekvenцијских речника као поузданих показатеља лексиколошких проблема и истиче њихову неопходност у раду са ученицима на раном узрасту.

У петом поглављу анализира књижевна дела почев од лектире за први разред основне школе, наглашавајући стално значај књижевних дела у развоју језичких способности ученика првога разреда. Уочава да су у лектури више заступљена дела из народне књижевности и старијих књижевноисторијских епоха него из савремене књижевности. Путем латентне семантичке анализе издваја речи тематских целина, као што су речи из традиционалне културе, оне које указују на бајковити садржај (аждаха, краљевић...), из народне лирике, епике...заправо указује на жанровску шароликост књижевних дела. Frekvenцијски односи лексема високе frekвенције и оних најниже показале су се скоро пропорционално. Велики је број речи без ознаке у одабраним књижевним делима, на што кандидаткиња ставља акценат.

Три наредна поглавља, шесто, седмо и осмо, посвећена су анализи књижевних дела за други, трећи и четврти разред основне школе. У њима је такође

кандидаткиња приказала васпитни и сазнајни значај књижевних дела за сваки узраст понаособ, као и способности ученика тог узраста за рецепцију прочитаног. Фреквенцијски речник егзактно приказује одређене категорије лексема са различитим фреквенцијским односима.

Квантитативном методом кандидаткиња је дошла до егзактних језичких података који подразумевају статистичку грешку од 5%. Статистички приступ језичким чињеницама показао се као веома користан, како у погледу фреквенцијских односа тако и у могућности сагледавања фреквенце појединих лексема у односу на ЕКСЈ.

Девето поглавље у дисертацији потврђује раније кандидаткињине претпоставке да ученици нису у могућности да препознају значење великог броја лексема. Самим тим разумевање и усвајање прочитаног је умањено, а интересовање за лектуру сведено на обавезу. У овом поглављу анализирани су и подаци добијени из анкета ученика сва четири разреда основне школе. Кандидаткиња уочава да ученици речи ниске фреквенције и оне које не носе фреквенцу обележја према електронском корпусу српског језика, нису означили као разумљиве и објаснили, а ако су их и означили, најчешће нису знали право значење.

У десетом поглављу дисертације издвајају се лексичке и термилошке групе. Тиме кандидаткиња показује које су то лексеме заступљене у књижевности за децу раног школског узраста. Увиђа да речи које означавају добре људске особине носе фреквенцију обележја вишу од речи које описују лоше особине. На основу квантитативних резултата, који су прегледно табеларно представљени, могло се извршити још квалитативних анализа. Сматрамо, такође, да недостаје више методичких коментара и дискусија бројчаних показатеља одређених лексичких слојева или појединачних лексема.

Једанаесто поглавље је закључак у коме се сумирају резултати анализе, свакога разреда посебно и свеукупног истраживања. У овом поглављу кандидаткиња износи тренутно стање у нижим разредима основне школе, а то је немогућност рецепције и ваљане интерпретације књижевних дела због високог процента фреквенцијски необележених лексема према ЕКСЈ.

Консултована литература је релевантна за истраживачке проблеме, а начин на који је коришћена је у сагласности са савременим поступцима у лингвистици и методици. Списак литературе обухвата попис извора, речника и 80 библиографских јединица коришћене и цитиране литературе, углавном из лексикологије и методике наставе језика и књижевности.

На крају дисертације дата су четири прилога који садрже егзактне податке о употреби лексема у лектури од првога до четвртога разреда основне школе. Подаци су прегледно приказани табелама. Укупан број табела је 89.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Објављени радови:

Бурсаћ, Г. (2002). Микротопонимија села Кузмина, Бисута и Илинаца. *Педагошка стварност*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине; бр.5/6. 426-442.

Бурсаћ, Г. (2002). Магистарске тезе из филолошких и лингвистичких дисциплина одбрањених на Филозофском факултету у Новом Саду *Педагошка стварност*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине. 3/4. 283-304.

Бурсаћ, Г. (2007). *Особине научног дискурса*. Нови Сад: Бистрица и Филозофски факултет. 212 стр. ISBN 978-86-84891-53-4 COBISS. SR- ID 226548231

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу резултата квантитативне анализе лексичких јединица које издваја из књижевних дела (лектире), намењених ученицима од првог до четвртог разреда основне школе, кандидаткиња је утврдила да постоји велики број речи (21646), у готово седмоструком укупном броју појављивања (144843) које су ученицима непознате. Кандидаткиња издваја велики број речи без фреквенце односа (6020), чија фреквенција не прелази 1 (0.00168%) и мери се у односу на укупан број речи. Бројност таквих лексема, према њеном мишљењу, захтева од наставника додатне припремне фазе рада на наставном часу само да би најпре објаснили појам а затим и само значење лексема. И велики број речи из пасивног лексичког фонда ученика, такође захтева и њихово додатно ангажовање на семантизацији исказа и ситуација у интерпретацији књижевних дела. Долази се до закључка да ученици нису у могућности да разумеју предметни свет великог броја књижевних дела. То је показала и анализа анкете коју је радила на свим посматраним узрастима.

Кандидаткиња утврђује и фреквенцу односа лексема са високом фреквенцијом, заправо, индексира кључне речи, и на основу првобитног скалирања лексема на фреквенцијској скали издваја најфреквентније са обележјем честоти, што су заправо кључне речи, које је такође анализирали. Одредила се да у сагледавању не презентује све фреквентне речи једнога текста него првих 50 које су репрезентативне (са датим граматичким облицима и категоријама) у одређеном књижевном делу. Субјективност при одабиру кључних речи је умањена првобитном анализом фреквенцијских односа речи датог текста. Кандидаткиња притом уочава да постоје релативно застарели системи класификационих кодова и тезауруса саме базе која намеће структуру, тако да је понекад добијена слика више одраз система датог у бази него стварног стања ствари. Из тих разлога кандидаткиња скалира речи по граматичким категоријама високе фреквенције, као и оних које носе најнижу вредност фреквенције 1 (0.00186%). Дужину књижевних дела за сваки разред посебно мери бројем лексема, и речи (без семантичког кода) које су организоване у базе података. На основу различитости лексема и броја појављивања направила је тематске целине на основу којих прати развојне спознаје ученика одређеног узраста у основној школи. Јасно је издвојила појављивање језичких јединица на нивоу разреда након ручно лематизованог корпуса и добила укупан број 144843 појавница.

Синтагме књижевнојезичке и стандардне језичке јединице користила је стога, што је хтела да нагласи да су неки сегменти књижевних дела на дијалекту или онеобичени на други начин, иако писци углавном пишу стандардним језиком.

У књижевним делима из лектире, кандидаткиња учоава примере где се говор главних јунака не поклапа са говором писаца, наратора и да има различита дијалекатска обележја. Затим наводи да језик књижевности мора бити у складу са стандардним језиком, посебно за рани основношколски узраст, али у исто време примећује у многим анализираним књижевним делима да говор јунака и ликова који проговарају кроз пишчева дела није увек у оквиру стандардног језика. Управо тај говор дефинише као књижевнојезичке лексичке једнице ниске фреквенције и оне које веома често немају фреквенцу односа према ЕКСЈ.

На основу обрађених статистичких података *текућег текста* и фреквенцијских датости лексема, кандидаткиња означава категорије лексичког раслојавања. Раслојавање лексема унутар лексикона најпре врши на *активне* и *пасивне* лексеме за ученике. Сматра да су активне лексеме оне које носе високу фреквенцију на фреквенцијској скали и високу фреквенцу односа. Такве лексеме носе основне мотиве књижевног дела, углавном су познате већем броју ученика, па се зато у раду дефинишу као неутралан слој лексема. Пасивне лексеме су оне које ученици ретко употребљававају; такви су историцизми, архаизми, лексика традиционалне културе; онеобичени стилски књижевни изрази, застареле лексеме, помодне речи, оживљенице или новотворенице; локализми, регионализми, дијалектизми, а обележје им је ниска фреквенција I (0.00168%) и на скали се појављују без фреквенце односа (O). Такође, овој групи лексема припадају и нискофреквентне појавнице I (0.00168%) којима фреквенца односа не прелази 200 на скали фреквенције.

Урађени лексикон актуелне лектире од првог до четвртог разреда основне школе има преваходно педагошки значај. Такав лексикон је један у низу лексикона који би своју примену могао да има у васпитно-образовном раду и у будућим истраживањима у методици наставе српског језика и књижевности. Квантитативно сређена језичка грађа могла би да послужи за прецизније утврђивање лексичке структуре по различитим лингвистичким критеријумима. Акцент је у овом раду стављен на корелацију речи и узрасне структуре ученика и међузависности развијања језичке способности и спознаје уметничке и друштвене стварности на основу наставе књижевности у оквиру васпитно-образовног рада у основној школи. Кандидаткиња је показала да је на основу јасно диференцираних група лексема и њихових граматичких облика у лектири могуће пратити, планирати и програмирати развој дечијег речника и спознаје. Докторска дисертација *Структура лексикона лектире за српски језик и књижевност од првог до четвртог разреда основне школе* тако своју примену, поред оне у настави српског језика и књижевности, може имати и у психолингвистичким истраживањима дечијег говора и дечијег развоја, као и у различитим социолингвистичким истраживањима.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Сматрамо да је дисертација под насловом *Структура лексикона лектире за српски језик од првог до четвртог разреда основне школе* задовољила основне критеријуме научног истраживања, такође, сматрамо да резултати овог рада могу бити полазишта за нова испитивања у вези са ученичком лектиром у теорији и пракси наставе језика и књижевности.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА:

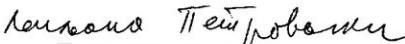
1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме
Докторска дисертација је написана у складу са наведеним образложењем.
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе
Дисертација садржи све битне елементе који су предвиђени за овај тип истраживања на једном језичком узорку.
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци
Дисертација је оригиналан допринос науци по методологији истраживања и књижевнोजезичком узорку.
Одабрана тема није обрађивана у досадашњим методичким истраживањима, у целини ни у свим релевантним детаљима.
Ова дисертација нуди нова решења у теоријско-методичком сагледавању структуре лексичког система у настави српског језика и књижевности.
Представља објективну евалуацију ученичке лектуре у прва четири разреда основне школе с обзиром на могућности разумевања лексике што је предуслов за ученичку рецепцијску спремност.
Начин на који је тема обрађена може имати конкретну практичну примену у избору школске лектуре.
Методолошки приступ се може примењивати и на истраживање других лексичко-семантичких феномена, а резултати се могу користити и за друга методичка или психолингвистичка истраживања.
Израђени су парцијални речници лектуре за 1. 2. 3. и 4. разред основне школе у виду електронског материјала.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања
Дисертација нема недостатака који би утицали на резултате истраживања.

X На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

да се докторска дисертација мр Гордане Бурсаћ под насловом *Структура лексикона лектуре за српски језик од првог до четвртог разреда основне школе* прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.

Нови Сад, 28. 12. 2011.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

проф. др Љиљана Петровачки, менторка

проф. др Вера Васић

доц. др Вељко Брборић

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.